

<https://doi.org/10.18485/analiff.2024.36.2.3>

811.111'342.4

81'243

Percepcija engleskih fonema kod izvornih govornika srpskog jezika

Nenad M. Tomović*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za anglistiku

 <https://orcid.org/0000-0003-2453-7155>

Biljana B. Čubrović

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za anglistiku

 <https://orcid.org/0000-0003-2447-5142>

Ključne reči:

percepcija fonema,
glasovni inventar,
supstitucija fonema,
engleski jezik,
srpski jezik

Apstrakt

Ovaj rad bavi se percepcijom engleskih fonema /ə/, /ɜ:/, /æ/, /w/, /ð/ i /θ/, koje nisu deo fonetskog inventara srpskog jezika, ali se pri adaptaciji anglicizama i vlastitih imena iz engleskog jezika supstituišu fonemama koje su deo fonološkog inventara srpskog jezika. Da bismo istražili njihovu percepciju, sprovedi smo istraživanje sa 80 izvornih govornika srpskog jezika izloženih stimulusima koji sadrže navedene foneme. Ispitanicima je dat upitnik sa praznim poljima gde je trebalo zapisati reči koje sadrže foneme koje smo ispitivali. Foneme su date u okviru izmišljenih reči (engl. *nonce words*). Rezultati su pokazali da se vokali /ə/ i /ɜ:/ pretežno supstituišu srpskim /a/ ili /e/, dok je /æ/ uglavnom zabeleženo kao /e/. Konsonanti /w/ i /ð/ uglavnom su supstituisani srpskim /v/, odnosno /d/, dok je kod /θ/ situacija nešto drugačija od očekivane, pa su ga učesnici istraživanja najčešće zapisivali kao /f/. Pomenuti rezultati, kao i njihova detaljna analiza, ukazuju na činjenicu da se supstitucija fonema koje nemaju pandan u srpskom ne može svoditi na princip da se engleska fonema X uvek supstituiše fonemom Y, već da je odnos fonema dva jezika mnogo složeniji. Ispitanici se oslanjaju na izvesni nivo artikulatorne sličnosti glasa koji su čuli i glasa koji im je dostupan kao pandan u maternjem jeziku. (примљено: 7. септембра 2024; прихваћено: 12. новембра 2024)

<https://analifil.bg.ac.rs>

* Filološki fakultet
Katedra za anglistiku
Studentski trg 3
11000 Beograd, Srbija
nenad.tomovic@fil.bg.ac.rs

1. Uvod

U ovom radu ćemo se baviti percepcijom engleskih glasova koji u srpskom fonološkom inventaru nemaju status foneme. Cilj analize percepcije ovakvih fonema jeste da se iz fonetsko-fonološke perspektive objasne načini adaptacije pomenutih glasova i obogate saznanja u vezi sa jezičkim kontaktom između engleskog kao jezika davaoca i srpskog jezika kao jezika primaoca, u vreme kada su posebno mlađi govornici srpskog jezika svakodnevno izloženi engleskom jeziku u govornom medijumu, putem društvenih mreža, YouTube-a i muzičkih sadržaja. Dosadašnja saznanja o prenošenju pozajmljenica iz engleskog u srpski uglavnom se baziraju na prikupljanju oblika pozajmljenica koje se koriste u govoru i pisanju u srpskom jeziku. Najaktuelniji korpus novijih anglicizama trenutno nudi *Srpski rečnik novijih anglicizama* Tvrtka Prčića i saradnika (2021), koji sadrži više od 4.500 odrednica. Anglicizmi navedeni u ovom rečniku su odabrani iz posebno kreiranog korpusa sačinjenog od oko 12.000 autentičnih paragrafa s interneta, koje su autori prikupljali između 2018. i 2020. godine sa ciljem da se pruži uvid u upotrebu i tendencije upotrebe reči poreklom iz engleskog jezika (Prčić i dr., 2021: 11). S obzirom na to da novi oblici iz engleskog jezika kontinuirano ulaze u srpski jezik, cilj našeg rada jeste da se objasne načini adaptacije ovakvih oblika na osnovu zvučnog inputa koji je posebno osmišljen u svrhe ovog istraživanja. Nije nam poznato da je u dosadašnjim istraživanjima u srpskom naučnom kontekstu sproveden sličan metodološki postupak. Sa druge strane, jedan broj studija koje se bave upotrebom anglicizama u drugim jezicima pružaju analizu na osnovu govornog inputa (v. npr. Zenner et al., 2015), što predstavlja novu i komplementarnu perspektivu proučavanjima anglicizama u različitim jezicima primaocima.

2. Teorijski koncepti u kontaktnoj lingvistici

Kada se jezički kontakt ostvari, tj. kada se element jezika davaoca inkorporira u jezik primalac, novi element obično podleže adaptaciji. Adaptacija podrazumeva prilagođavanje elemenata jezika davaoca sistemu jezika primaoca i može se izvršiti na nekoliko jezičkih nivoa: fonološkom, morfološkom, semantičkom i ortografskom. Pozajmljenice u jezik primalac mogu ulaziti putem govornog i pisanog medija, ili čak njihove kombinacije u jednoj leksemi.

Fonološka adaptacija ili transfonemizacija se određuje kao supstitucija na fonološkom nivou, odnosno zamena fonoloških elemenata jezika davaoca elementima jezika primaoca (Filipović, 1978: 99; 1986: 69). Ovaj tip adaptacije nije jednostavan sistem koji podrazumeva da se fonema jezika davaoca u svim kontekstima zamenjuje istom fonemom jezika primaoca, već zavisi od brojnih lingvističkih faktora. Na prvom mestu su karakteristike fonoloških jedinica u inventarima dva jezika u kontaktu, tj. njihove sličnosti i razlike, fonetsko okruženje, kao i fonotaktička pravila¹ u jeziku primaocu. Filipović (1986: 100) razlikuje tri

---

1 Sočanac (1996) se, na primer, bavi adaptacijom engleskih suglasničkih grupa u anglicizmima u italijanskom jeziku.

tipa transfonemizacije: *potpunu, delimičnu i slobodnu*. Potpunu transfonemizaciju karakterišu situacije u kojima jezik davalac ima blizak fonološki supstitut² u jeziku primaocu, npr. /e/ u *test*. U slučaju delimične transfonemizacije Filipović (1986: 102) smatra da se način artikulacije mora zadržati, dok se mesto artikulacije konsonanta može menjati npr. /d/ u *dok* (engl. *dock*). U engleskom jeziku mesto artikulacije foneme /d/ je alveolarno, dok je u srpskom ona dentalna. Slobodna transfonemizacija odnosi se na one kontekste u kojima određena fonema jezika davaoca ne postoji u jeziku primaocu, te će jezički transfer biti nešto manje precizan. Jedan takav primer u jezičkom paru engleski/srpski je vokalski sistem koji je u potpunosti daleko manje izdiferenciran od engleskog. Južni britanski standard (engl. Southern British Standard) ima dvadeset različitih vokala, dvanaest monoftonga i osam diftonga (v. npr. Wells, 2008). Standardni američki engleski (engl. General American) ima nešto manji broj vokalskih fonema, tj. sedamnaest (Yavaş, 2011). Slobodna fonološka adaptacija može se očekivati kada fonološki inventar jezika davaoca ima mnogobrojniji glasovni inventar, a u jeziku primaocu nema glasovnih pandana. Engleski dentalni frikativi /θ/ i /ð/, kao retki glasovi u glasovnim inventarima jezika sveta (Maddieson, 2005: 83), obično podležu slobodnoj transfonemizaciji, ali njihovi supstituti u jeziku primaocu mogu biti različiti. U srpskom jeziku se na mestu dentalnih frikativa obično koriste dentalni plozivi /t/ i /d/ u pozajmljenicama ili transkripciji vlastitih imena, npr. *triler* (engl. *thriller*) ili *Raderford* (engl. *Rutherford*) (Pešikan i dr., 2020: 192).

U idealnom slučaju, da bi se izgovor neke reči preneo što vernije, potrebno je da se ostvari direktan jezički kontakt ili da govornik jezika primaoca koji adaptira neku reč odlično poznaje jezik davalac, odnosno njegov izgovor. Ukoliko uporedimo reči kao što su *gin* /dʒɪn/ ili *rugby* /ˈrʌɡbi/, koje u srpskom glase *džin*, odnosno *ragbi*, jasno je da je njihov izgovor verno prenet. S druge strane, kod imenica *fudbal* i *bejzbol* postoji razlika jer ista morfema, koja se izgovara /bɔ:l/, ima različite replike u srpskom kao jeziku primaocu. Na osnovu ovog primera je evidentno da se fonološka adaptacija, odnosno transfonemizacija, ne zasniva uvek na očekivanoj korespondenciji, što bi u ovom slučaju bila zamena engleskog /ɔ:/ srpskim /o/, kao i da na nju može uticati i ortografski oblik u jeziku davaocu. Postoje i primeri nešto slobodnije adaptacije, npr. oblik *ajdared* koji se koristi za sortu jabuke koji korene vuče od engleske lekseme i veran je izgovoru engleskog modela *Ida Red*. Pozajmljenica dalje nastavlja svoju adaptaciju i često se u svakodnevnoj komunikaciji svodi na *ajdara*, verovatno po analogiji sa drugim sortama jabuke, poput *kožara*.

Iako izučavanje engleskog jezika u Srbiji počinje još u 19. veku, ovaj jezik ojačava svoju poziciju tek posle Drugog svetskog rata, od kada se sve intenzivnije izučava i postaje dostupniji govornicima srpskog jezika³. Usled relativno slabog poznavanja engleskog jezika, nedovoljnog broja njegovih govornika i njegove slabije zastupljenosti u prošlosti, adaptacija engleskih reči i vlastitih imena uglavnom

2 Termin *supstitut* koristimo kao proizvod procesa supstitucije.

3 Za više detalja v. Ignjačević (2006).

se zasnivala na ortografiji engleskog modela, ili je pak prenošena posredno, preko drugih jezika (npr. francuskog ili nemačkog). Mnoge engleske vlastite imenice su zbog tradicije zadržale prvobitne oblike i u izgovoru i u pisanju, čemu doprinosi i pravopisni princip da se u srpskom jeziku strane vlastite imenice i sve ostale pozajmljenice pišu prilagođeno, a ne izvorno. Prilagođeno pisanje i načelo da jedno slovo odgovara jednom glasu su učinili da pozajmljenice iz engleskog jezika ostanu u istom obliku kao kada su i prvi put zabeležene. O ovome svedoče oblici nekih toponima i ostalih vlastitih imenica kao što su *Vašington (Washington)*, *Čikago (Chicago)*, *Sidnej (grad; Sidney)*, *Halej/Halejeva kometa (Halley, Halley's comet)*, *Isak (Isaac (Newton))*, *Palmer (Palmer)* i slično, kod kojih je evidentno da su adaptirani na osnovu pisanja (engl. *spelling pronunciation*), a ne izgovora. Ipak, postoje i oblici koji su se vremenom izmenili, poput *Viljem → Vilijem/Vilijam*, *Bekon → Bejkon*, *Džems → Džejms* itd. Prčić (2018) eksplicitno navodi da starije oblike (*Viljem*, *Bekon*, *Džems*) ne bi trebalo koristiti.

Budući da je u novije vreme engleski jezik svakodnevno prisutan u medijima, muzici i na društvenim mrežama, polazimo od tvrdnje da će se adaptacija novih reči ubuduće u većoj meri zasnivati na izgovoru modela, kao i da će govornici srpskog jezika biti upoznati sa njegovim izvornim izgovorom mnogo češće nego što je to bio sličan u ranijim razdobljima jezičkog kontakta između ova dva jezika. Nekoliko studija formalne adaptacije anglicizama na primeru srpskog i češkog (Petrov, 2015) i italijanskog (Sočanac, 1996) pružaju uvid u procese modifikacije reči engleskog porekla u ova tri jezika. Petrov (2015: 122) analizom odabranih primera iz modnog diskursa zaključuje da se, uprkos jasno postavljenim pravopisnim pravilima navođenja anglicizama u srpskom jeziku, oni u najvećem broju primera navode na „najlakši, ali najnepoželjniji način – prema ortografiji engleske reči“. Sličnu tvrdnju Petrov iznosi i za češki jezik, iako češki lingvisti obično navode da se anglicizmi ustaljeno prenose putem izgovornog modela (2005: 123).

3. Metodologija

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje percepcije engleskih fonema koje nisu deo fonetskog inventara srpskog jezika, ali za koje se očekuje da će ih govornici srpskog adaptirati odnosno preneti u skladu sa glasovima maternjeg jezika (L1). Glasovi čija je percepcija ispitivana čine tri vokala i tri konsonanta engleskog jezika, /ə/, /ɜ:/, /æ/, /w/, /ð/ i /θ/. Ispitujući percepciju odabranog broja stimulusa koji nisu leksičke jedinice nijednog jezika koji ispitanici poznaju nastojali smo da ispitamo kako se pomenuti glasovi percipiraju kod grupe govornika srpskog jezika i da rezultate dovedemo u vezi sa transkripcijom novijih anglicizama.

3.1. Opis istraživanja

U istraživanju je učestvovalo 80 studenata treće godine Katedre za anglistiku Filološkog fakulteta u Beogradu sledeće polne strukture: M = 16, Ž = 59, dok pet ispitanika nije dalo ovaj podatak. Svim ispitanicima maternji jezik je srpski. Stimulusi su osmišljeni tako da sadrže foneme čiju smo percepciju ispitivali, da ne

liče ni na jednu poznatu reč u srpskom ili engleskom jeziku, a nastojali smo i da ne podsećaju na reči koje postoje u evropskim jezicima koji bi eventualno bili poznati ispitanicima. Upitnik je sadržao numerisane praznine u koje je trebalo zapisati reči koje je čitao eksperimentator. Eksperimentator je izvorni govornik srpskog jezika čije je znanje engleskog jezika na nivou C2 Evropskog okvira za žive jezike. Važno je istaći da su tokom zapisivanja oblika koje su slušali ispitanici u svakom trenutku mogli da vide lice eksperimentatora.

Svih 24 stimulusa ispitanici su čuli tri puta pre beleženja na papir. Pozicija ispitivanih vokala je varirala (/ə/ i /æ/ su dati u inicijalnoj poziciji u akcentovanom i neakcentovanom slogu, kao i u medijalnoj i finalnoj poziciji). Što se tiče vokala /ɜ:/, ispitivana je percepcija u inicijalnoj neakcentovanoj poziciji i medijalnoj poziciji. U pojedinim stimulusima prekršena su fonotaktička pravila engleskog jezika kako bi se stekao bolji uvid u karakteristike ispitivanih glasovima u širem kontekstu, a ne samo kontekstu engleskog jezika. Dentalni konsonanti analizirani su u inicijalnoj i medijalnoj poziciji, dok je labijalno-velarni konsonant /w/ ispitivan i kada je deo konsonantske grupe na početku sloga kao i na kraju sloga. Ispitanici su slušali sledeće stimulse, tim redom: /'ləsa/, /'kiðera/, /'dɜ:lə/, /'wane/, /'əmik/, /əθ'esi/, /ɜ:'ma:lo/, /'kowa/, /'retə/, /'riðimək/, /'sɜ:falo/, /'kipew/, /ə'peku/, /θi'ko:ma/, /'ləsa/, /'gɜ:mipa/, /'kwole/, /'əmik/, /'məθe/, /əθe'mila/, /æ'peku/, /ði'puna/, /'kaðoma/ i /'retæ/. Sa ciljem da se obuhvati što veći broj fonetskih konteksta, stimulusi su sadržali različite akcenatske obrasce. Gotovo svi učesnici su zabeležili sve stimulse, sa izuzetkom stimulusa /'ləsa/ i /'kwole/ sa po 79 odgovora, a za stimulus /'retæ/ dobili smo 78 odgovora. Distanciranjem ispitanika od eventualnog uticaja engleskog jezika nastojali smo da dobijemo najbliži akustički pandan glasova koji nemaju status foneme u srpskom jeziku, kao i da sprečimo potencijalni uticaj analogije sa postojećim anglicizmima.

Sve varijante koje su ispitanici zapisali date su u Tabeli 1, a radi lakšeg snalaženja podeljene su na dve kategorije: dominantna (najčešća rešenja) i sporadična rešenja (koja se javljaju u manje od 5% slučajeva). Dominantna rešenja data su u 1. redu stupca „Rezultati“ masnim slovima, a sporadična u 2. redu istog stupca.

Fonema	Okrugljenje	Rezultati
/ə/	/ 'əmik/	/e/ = 38; /a/ = 24; /u/ = 15; /ae/ = 1; /h/ = 1; /∅/ = 1;
	/ ə'peku/	/a/ = 49; /e/ = 16; /u/ = 11; /ae/ = 1; /i/ = 1; /h/ = 1; /∅/ = 1
	/ 'ləsa/	∅ = 74; /e/ = 3; apostrof = 1; /u/ = 1; /i/ = 1
	/ 'məθe/	∅ = 76; /e/ = 2; razmak = 1; /o/ = 1

	/ˈretə/	Ø = 32; /a/ = 28; /e/ = 7; /r/ = 5; /i/ = 3; /ar/ = 2; /u/ = 2; /o/ = 1
/z:/	/z:ˈma:lo/	/a/ = 30; /e/ = 25; /u/ = 14; Ø = 6; razmak = 1; /u/ = razmak = 1; /ed/ = 1; /ae/ = 1; /h/ = 1
	/ˈdʒ:la/	Ø = 71; razmak = 3; /e/ = 3; apostrof = 1; /i/ = 1; /eu/ = 1
	/ˈsɜ:falo/	Ø = 58; /e/ = 10; /u/ = 5; r = 2; /er/ = 1; /i/ = 1; /a/ = 1; h = 1; razmak = 1
	/ˈgɜ:mipa/	Ø = 64; /u/ = 7; /e/ = 6; /a/ = 2; /r/ = 1
/æ/	/ˈæmik/	/e/ = 73; /a/ = 4; /ae/ = 3
	/æˈpeku/	/a/ = 44; /e/ = 29; /ae/ = 7
	/ˈlæsa/	/e/ = 68; /ae/ = 6; /a/ = 4; /ea/ = 1
	/ˈretæ/	/e/ = 67; /ae/ = 4; /a/ = 4; /ea/ = 2; /er/ = 1
/w/	/ˈwane/	/v/ = 65; /u/ = 15
	/ˈkowa/	/b/ = 65; /v/ = 14; /u/ = 1
	/ˈkwole/	/v/ = 68; /u/ = 11
	/ˈkipew/	/u/ = 45; /l/ = 30; /um/ = 1; /vo/ = 1; /uk/ = 1; /v/ = 1; /ul/ = 1
/ð/	/ðiˈpuna/	/d/ = 72; /v/ = 6; /z/ = 1; /th/ = 1
	/ˈriðimak/	/d/ = 80
	/ˈkiðera/	/d/ = 70; /v/ = 7; /r/ = 2; /n/ = 1
	/ˈkaðoma/	/d/ = 61; /b/ = 4; /v/ = 12; /r/ = 1 /th/ = 1; /m/ = 1
/θ/	/θiˈko:ma/	/f/ = 38; /t/ = 33; /th/ = 4; /tf/ = 1; /s/ = 3; /p/ = 1
	/aθˈesi/	/f/ = 42; /t/ = 33; /th/ = 4; /fh/ = 1;
	/aθeˈmila/	/f/ = 48; /t/ = 29; /tf/ = 2; /th/ = 1
	/ˈməθe/	/f/ = 53; /t/ = 20; /tf/ = 2; /pf/ = 1; /th/ = 2; /s/ = 1; /ft/ = 1;

Табела 1. Резултати – перцепција

U nastavku sledi analiza dobijenih oblika po fonemama, kao i detaljna zapažanja o njima.

1) Rezultati pokazuju da postoji razlika u percepciji /ə/ u zavisnosti od pozicije u kojoj se nalazi u slogu. Naime, u inicijalnoj i finalnoj poziciji ovaj vokal dobija vrednost vokala, ali su ispitanici neodlučni što se tiče vokalske vrednosti koju čuju. Dominantni vokali u inicijalnoj poziciji su srednji vokal /a/ (n = 101), prednji vokal /e/ (n = 61), dok se u jednom broju slučajeva /ə/ percipira i kao vokal zadnjeg reda /u/. U manjem broju slučajeva (n = 2) ispitanici su ovaj vokal zabeležili i kao konsonant /h/, i to kada se vokal našao na početku sloga, nezavisno od mesta akcenta.

U primeru /ə'peku/, gde se /ə/ nalazi u inicijalnom položaju i u nenaglašenom slogu rezultati su /a/ = 49 i /e/ = 16, što predstavlja i najveći broj slučajeva da se /ə/ percipira kao /a/. Ovaj primer je zanimljiv i po tome što je čak 11 ispitanika zapisalo /ə/ kao /u/. U ostalim primerima je distribucija /a/ i /e/ nešto drugačija, pa su rezultati za primer /'əmik/ ovakvi: /e/ = 38, /a/ = 24, dok je kod /'retə/ vokal /a/ zabeležen 28 puta, a /e/ samo 7. Još jedan slučaj gde se značajan broj ispitanika opredelio za vokal /u/ jeste primer /'əmik/, koji je njih 15 obeležilo kao /u/.

Svi ostali vokali zabeleženi su u manjem broju slučajeva, pa će rezultati biti sažeto navedeni: /'ləsa/ - /e/ = 3; /u/ = 1; /i/ = 1; /'əmik/ - /ae/ = 1; /'retə/ - /u/ = 2; /i/ = 3; /o/ = 1; /ə'peku/ - /u/ = 11; /ae/ = 1; /i/ = 1; /'məθe/ - /e/ = 2; /o/ = 1. Za beleženje primera /'ləsa/ jedan ispitanik je koristio apostrof, a kod primera /'məθe/ jedan se opredelio da za beleženje /ə/ koristi razmak.

U slučajevima kada se /ə/ nalazi između dva konsonanta, najčešće izostaje bilo kakva supstitucija, pa je tako 74 ispitanika transkribovalo /'ləsa/ bez ikakvog glasa između /l/ i /s/, dok je 76 njih postupilo na isti način pri zapisivanju primera /'məθe/. Kada se ova fonema našla u finalnom položaju, za šta je korišćen stimulus /'retə/, broj ispitanika koji nisu naveli nijedan vokal koji bi supstituisao /ə/ bio je 32. U slučajevima kada je vokal /ə/ upotrebljen u prvom slogu, tj. u primerima /'əmik/ i /ə'peku/, samo po jedan ispitanik nije naveo vokal koji bi supstituisao /ə/. U nekolicini slučajeva je ovaj vokal percipiran i kao konsonant, i to po jednom kao /h/ u primerima /'əmik/ i /ə'peku/, dok je u primeru /'retə/ zapisan pet puta kao /t/ i dva puta kao /ar/.

2) Kod percepcije vokala /ɜ:/ rezultati su u nekim aspektima slični kao za /ə/. Percepcija da se /ɜ:/ ne supstituiše nijednim vokalom srpskog je prisutna u svim ispitivanim primerima: /'dɜ:la/ = 71, /ɜ:'ma:lo/ = 6, /'sɜ:falo/ = 58 i /'gɜ:mipa/ = 64. S druge strane, /e/ i /a/ nisu navođeni toliko često kao supstituti, a javljaju se u sledećem broju slučajeva: /'dɜ:la/ - /e/ = 3, /ɜ:'ma:lo/ - /a/ = 30; /e/ = 25, /'sɜ:falo/ - /e/ = 10, /a/ = 1 i /'gɜ:mipa/ - /e/ = 6, /a/ = 2.

Od ostalih vokala je nešto češće korišćen i /u/, pa se tako kod /ɜ:'ma:lo/ javlja 14 puta, kod /'sɜ:falo/ 5 puta, a kod /'gɜ:mipa/ u 7 slučajeva.

Ostali vokali ili kombinacije vokala se javljaju sporadično: /'dɜ:la/ - /i/ = 1 i /eu/ = 1; /ɜ:'ma:lo/ - /ae/ = 1, i /'sɜ:falo/ - /i/ = 1.

I kod /z:/ su korišćeni razmak i apostrof kao i kod /ə/, premda nešto češće. Primer /'dʒ:la/ je tri puta napisan sa razmakom, a jednom sa apostrofom. Primer /z:'ma:lo/ je jednom napisan sa razmakom, a u jednom slučaju kao u + razmak (u *malo*). Konačno, primer /'sɜ:falo/ je samo jednom napisan sa razmakom.

I ovde se u pojedinim slučajevima javljaju i konsonanti kao supstituti, a raspoređeni su na sledeći način: /h/ = 1; /'sɜ:falo/ - /r/ = 2; /er/ = 1; /h/ = 1; i /'gɜ:mipa/ - /r/ = 1. Osim /r/ koje je samostalno ili u kombinaciji sa vokalom, nema drugih indikatora uticaja engleskog aproksimanta [ɹ] koje se često javlja u kombinaciji sa /z:/, posebno u rotičkim varijetetima engleskog jezika.

3) Vokal /æ/ uglavnom ima dvojnu percepciju među ispitanim govornicima srpskog – kao /a/ i kao /e/, premda su u eksperimentu primećene neke varijacije. U primeru /'læsa/ je 68 ispitanika percipiralo ovaj vokal kao /e/, dok ga je kao /a/ percipiralo samo njih četvoro. Slični rezultati su primećeni i kod primera /'æmik/, gde se 73 ispitanika opredelilo za /e/, dok se za /a/ ponovo opredelilo njih četvoro. Gotovo isto važi i za primer /'retæ/, gde je 67 ispitanika percipiralo ovaj vokal kao /e/, a još jednom ih se njih četvoro opredelilo za /a/. Jedina varijacija postoji kod primera /æ'peku/, gde se za /e/ opredelilo 29 ispitanika, dok se njih 44 opredelilo za /a/. Ovaj primer se razlikuje po tome što je /æ/ u inicijalnom položaju, ali nije u naglašenom slogu. Budući da srpski nema odgovarajuću fonemu, izvestan broj ispitanika se opredelio i za vokalsku sekvencu /ae/, a dobijeni rezultati su sledeći: /'læsa/ - /ae/ = 6; /'æmik/ - /ae/ = 3; /æ'peku/ - /ae/ = 7, i /'retæ/ - /ae/ = 4. Osim navedene sekvence vokala, javile su se još dve u minornom broju slučajeva, pa je kod primera /'læsa/ samo jedan ispitanik percipirao ovaj vokal kao /ea/, dok je kod /'retæ/ takvu percepciju navelo njih dvoje. U poslednjem primeru se ponovo vidi uticaj engleskog kod jednog ispitanika, koji je vokal /æ/ percipirao kao /er/, tj. pratio je fonotaktičko pravilo engleskog jezika koje ne dozvoljava smeštanje pomenutog vokala na kraju sloga.

4) Govornici srpskog percipiraju labijalno-velarni aproksimant /w/ najčešće kao /v/ i /u/, što su pokazali i rezultati, premda manje od očekivanog: /'wane/ - /v/ = 65; /u/ = 15; /'kowa/ - /v/ = 14; /u/ = 1; /'kipew/ - /u/ = 45, /v/ = 1 i /'kwole/ - /v/ = 68; /u/ = 11. Već na prvi pogled se vidi da /'kowa/ sadrži mnogo manji broj supstituta /v/ i /u/, a u ovom slučaju je čak 65 ispitanika navelo da /w/ percipira kao /b/. Ovakvo odstupanje se pojavilo kod jedinog primera gde se /w/ nalazi između dva vokala. Još jedno neočekivano odstupanje je uočeno kada se /w/ nalazi na samom kraju reči, kao što je slučaj sa /'kipew/, gde se među rezultatima nalaze i sledeće varijante: /l/ = 30; /um/ = 1; /vo/ = 1; /uk/ = 1; /ul/ = 1. Ukoliko uzmemo u obzir i rešenje /ul/, ovde se u ukupno 31 primeru finalno /w/ percipira kao /l/, dok se u slučajevima sa umetnutim konsonantom /u/ pojavljuje još tri puta, a /v/ samo jednom.

5) Zvučni dentalni frikativ /ð/ je u najvećem broju slučajeva percipiran kao /d/ sa sledećim rezultatima: /'kiðera/ = 70, /'riðimak/ = 80, /ði'puna/ = 72 i /'kaðoma/ = 61. U ostalim slučajevima je najčešće percipiran kao /v/, i to: /'kiðera/ = 7, /ði'puna/ = 6 i /'kaðoma/ = 12. U manjem broju slučajeva javljaju se drugi konsonanti, i to

/kiðera/ - /r/ = 2; /n/ = 1, /ði'puna/ - /z/ = 1 i /'kaðoma/ - /b/ = 4; /r/ = 1 i /m/ = 1. Postoje i dva slučaja da je po jedan ispitanik zabeležio /ð/ digrafom *th*, i to u primerima /ði'puna/ i /'kaðoma/, što se ne može pripisati percepciji, već uticaju engleske ortografije karakteristične za fonemu /ð/.

6) Bezvučni dentalni frikativ /θ/ se pri prenošenju engleskih reči obično percipira i transkribuje kao /t/ (Pešikan i dr., 2020: 192), premda se kod primera datih ispitanicima ta tendencija nije pokazala kao pravilo. O ovome svedoče i rezultati, jer se u njima ova percepcija javlja u manje od 50% slučajeva: /aθ'esi/ i /θi'ko:ma/, gde je oba puta rezultat bio /t/ = 33, dok je kod /'mæθe/ rezultat bio /t/ = 20, a kod /aθe'mila/ je /t/ = 29. Dominantnija percepcija je bila da ispitanici konsonant odgovara srpskom /f/, ali ne u svim stimulusima. Rezultati su pokazali sledeće: /aθ'esi/ - /f/ = 42; /'mæθe/ - /f/ = 53, i /aθe'mila/ - /f/ = 48.

Ostali rezultati nisu konzistentni, a glase ovako: /aθ'esi/ - /fh/ = 1; /θi'ko:ma/ - /tf/ = 1; /s/ = 3; /p/ = 1; /'mæθe/ - /ft/ = 1; /tf/ = 2; /pf/ = 1; /s/ = 1, i /aθe'mila/ - /tf/ = 2.

4. Diskusija

U narednom delu rada sumiraćemo rezultate date u prethodnom odeljku i osvrnuti se na razloge takvih rezultata. Oslonićemo se prevashodno na dominantne supstitute, tj. one koji su zastupljeni u procentu većem od 5%, budući da je cilj ovog rada da se opišu glavne tendencije prilagođavanja analiziranih glasova, a ne izuzeci i idiosinkratični perceptivni utisci.

Percepcija vokala /ə/ u inicijalnoj i finalnoj poziciji realizuje se najčešće kao niski srednji vokal /a/ (n = 101), ili nešto ređe kao prednji srednji vokal /e/ (n = 61), a u jednom ograničenom broju slučajeva neočekivano i kao visoki zadnji vokal /u/ (n = 26). Tokom slušanja i prenošenja glasova u srpski kao L1, ispitanici su se u najvećem broju slučajeva oslanjali na horizontalni vokalski parametar, opredeljujući se za jedini vokal srednjeg reda u srpskom jeziku, tj. vokal /a/ koji ovu vokalsku karakteristiku deli sa /ə/. U nešto manjem procentu prevagnuo je parametar uzdignutosti jezika prema nepcu, a kao supstitut je korišten srpski srednji vokal prednjeg reda /e/. Srpski vokal /e/, kao i /ə/, opisuje se kao srednji vokal jer je jezik uzdignut do srednje visine u usnoj duplji. I na kraju, jedan manji broj realizacija vokala /ə/ zabeležen je kao visoki vokal zadnjeg reda /u/, pretežno u onim rečima gde se /ə/ nalazi u inicijalnoj poziciji, bilo da je slog akcentovan ili ne. Stimulusi u kojima se na mestu /ə/ javlja srpsko /u/ mogu se dovesti u vezu sa analoškim asocijacijama na poznate reči u srpskom jeziku /ə'peku/ (srp. *upeku*, *upeklo je...*), a /'əmik/ eventualno sa *umaknu* (od *umaći*). Slično je i sa stimulusom koji smo koristili za dugi srednji vokal /ɜ:/, /ɜ:'ma:lo/ koji možemo dovesti u vezu sa srp. *umalo*.

Treba istaći i to da u medijalnoj poziciji naši ispitanici uglavnom nisu zabeležili nijedan vokal na mestu /ə/ i /ɜ:/. Takvo opredeljenje ukazuje na nejasan kvalitet vokala u međukonsonantskom okruženju. Sumirani rezultati oblika koji sadrže /ə/ i /ɜ:/ u međukonsonantskom okruženju dati su u Tabeli 2.

Fonetsko okruženje	Broj pojavljivanja dominantnog supstituta	% pojavljivanja	Broj pojavljivanja sporadičnih vokalskih supstituta	% pojavljivanja
/ˈləsa/	Ø = 74	92.5%	-	-
/ˈməθe/	Ø = 76	95%	-	-
/ˈdɜ:lɑ/	Ø = 71	88.75%	-	-
/ˈsɜ:falo/	Ø = 58	72.5%	/e/ = 10 /u/ = 5;	12.5% 6.25%
/ˈgɜ:mipa/	Ø = 64	80%	/u/ = 7 /e/ = 6	8.75% 7.5%

Tabela 2. Rezultati percepcije vokala /ə/ i /ɜ:/ u medijalnoj poziciji

Osnovni i najčešći supstitut vokala /æ/ (n = 237) u našem eksperimentu je srednji vokal prednjeg reda /e/, koji sa /æ/ deli horizontalnu dimenziju, tj. parametar položaja jezika u odnosu na tvrdo nepce – oba vokala su vokali prednjeg reda. Manje zastupljeni supstitut (n = 56) je niski vokal srednjeg reda /a/, koji sa /æ/ deli vertikalnu vokalsku dimenziju – oba su niski vokali. Prevagu i u slučaju vokala /æ/, poput /ə/, odnosi zadržavanje prednjeg reda vokala kao dominantnog supstituta. Treba istaći i zapažanje da u slučaju inicijalnog neakcentovanog /æ/ prevagu u odnosu na dominantno /e/ odnosi srpski vokal /a/, što se može dovesti u vezu sa blagom centralizovanošću kratkog vokala /a/ u srpskom jeziku (Čubrović, 2016: 68).

U Tabeli 3 dati su najčešći supstituti tri ispitivana vokala, i to od najfrekventnijeg ka manje frekventnim. Za vokale /ə/ i /ɜ:/ ispitanici su imali sličan akustički utisak: najčešće se koristi /a/, a potom i /e/ i /u/. Treba naglasiti da je za vokal /ɜ:/ uzeta u obzir samo inicijalna pozicija, dok se on u medijalnoj poziciji realizovao drugačije⁴. Sa druge strane, vokal /æ/ u ubedljivo većem broju slučajeva prenosi se kao /e/, a ponekad i kao /a/.

Vokal	Supstituti
/ə/	/a, e, u/
Inicijalno /ɜ:/	/a, e, u/
/æ/	/e, a/

Tabela 3. Dominantni vokalski supstituti

4 Vidi tabelu 2.

Što se tiče percepcije konsonantskih glasova, osvrnućemo se najpre na dentalne konsonante /ð/ i /θ/. Ovi glasovi su markirani budući da nisu česti elementi konsonantskih inventara jezika sveta, a poznato je da u artikulatornom smislu zadaju poteškoće kako izvornim tako i neizvornim govornicima engleskog jezika. Zvučni dentalni konsonant naši ispitanici u izrazito velikom procentu beležili su kao zvučni dentalni konsonant /d/, što je njegov najbliži glasovni pandan u srpskom jeziku. Parametar načina artikulacije je izmešten tako što je frikativ mapiran kao ploziv u odgovorima naših ispitanika. U manjem broju odgovora zapaža se korišćenje usneno-zubnog glasa /v/ koji takođe deli artikulatorne karakteristike sa polaznim dentalnim frikativom /ð/ – oba su zvučni glasovi, imaju dentalnu komponentu mesta artikulacije i oba su frikativni glasovi. Glas /v/ kao perceptivno rešenje zabeležen je u inicijalnoj i finalnoj poziciji, ali ne i u sredini reči. Sa druge strane, percepcija bezvučnog dentalnog frikativa podeljena je na usneno-zubni frikativ /f/, koji blago dominira u odgovorima naših ispitanika u odnosu na zubni ploziv /t/. Ovakva adaptacija dentalnih frikativa u engleskom jeziku karakteristična je i za jedan broj varijeteta engleskog jezika kod govornika čiji je L1 engleski i poznati su kao *TH/DH-stopping* (/ð/ i /θ/ realizuju se u govoru kao [d t]) i *TH/DH-fronting* (/ð/ i /θ/ realizuje se u govoru kao [v f]) (Hansen Edwards, 2023: 165). Neki od primera varijeteta engleskog jezika koje navodi Hansen Edwards (Hansen Edwards, 2023: 175) u kojima su česti ovi fonološki procesi su govor grada Londona ili vernakular engleskog jezika koji koriste Afroamerikanci u SAD, npr. *dese* umesto *these*, *tree* umesto *three*, *mover* umesto *mother* ili *free* umesto *three*. U ovakvim procesima fokus je na dekonstrukciji i uprošćavanju glasova koji su relativno retki i teži za izgovor.

I konačno, rezultati pokazuju da labijalno-velarni aproksimant /w/ ima čak četiri dominantna supstituta. Njegova kompleksna, tzv. dvostruka artikulacija proizvela je višestruka rešenja jer su ispitanici tragali za najpodesnijom akustičkom aproksimacijom. Sva četiri rešenja /v, b, u, l/ imaju artikulatornih sličnosti sa polaznim aproksimantom koji su ispitanici čuli. Usneno-zubni frikativ /v/ je najčešći supstitut, javlja se u svim pozicijama u slogu i takav rezultat je očekivan. Usnena komponenta mesta artikulacije, kao i zvučnost oba glasa, sličnosti su između artikulacije izvornog /w/ i njegovog supstituta /v/. Bilabijalni konsonant /b/ je bio zamena za /w/ u intervokalskom položaju. Sličnosti sa polaznim glasom i u ovom slučaju odnose se na parametar mesta artikulacije – i /w/ i /b/ su labijalni glasovi. U svim položajima u reči primećen je vokalski supstitut /u/, koji je blizak polaznom glasu /w/ po zaokružnosti usana i po velarnim karakteristikama jer je /u/ vokal zadnjeg reda, a /w/ velarni (zadnji) aproksimant. Supstitut /l/ zahteva dodatna objašnjenja budući da nije očekivana transjezička zamena foneme /w/. Naime, u finalnoj poziciji gde se ovaj supstitut javlja, /l/ se realizuje kao velarizovan glas [ɫ], npr. engl. *bill*, *real* i sl. Kada se nađe u finalnoj poziciji u reči, /l/ dobija sekundarnu velarizaciju glasa koja je (primarno) komponenta artikulacije labijalno-velarnog glasa /w/. Upravo iz razloga kompleksnosti dvojne artikulacije polaznog glasa, ispitanici su tragali za najpodesnijim supstitutom, pa se među delimičnim akustičkim pandanima našao i glas /l/.

Konsonant	Supstituti
/ð/	/d, v/
/θ/	/f, t/
/w/	/v, b, u, l/

Tabela 4. Dominantni konsonantski supstituti

5. Zaključne napomene

Rezultati analize akustičkog utiska tri vokala i tri konsonanta koji nisu deo srpskog glasovnog inventara pokazuju da se /ə/ i /ɜ:/ u najvećoj meri transjezički realizuju kao /a/ ili /e/. Poznato je da govornici srpskog jezika u situacijama kada oklevaju koriste glas [ə], iako on nema status punopravne foneme u ovom jeziku. Preporuka govornicima srpskog jezika koji su zainteresovani za način na koji bi grafički zabeležili oklevanje govornika bila bi upotreba slova *a*, budući da je to najčešći perceptivni oblik koji su ispitanici odabrali za srednji centralni vokala /ə/. Sa ovakvom dilemom do sada su se mogli susretati lingvisti koji se bave beleženjem transkripcije srpskog teksta, a ubuduće eventualno i u situacijama do kojih možete doći razvojem aplikacija koje koriste veštačku inteligenciju na primeru srpskog jezika. Sa druge strane, ispitanici su vokal /æ/ najčešće supstituisali srpskim vokalom /e/. Ovakav rezultat može se opravdati potrebom da se nepostojeće vokalske vrednosti u L1 ipak razgraniče u relativno oskudnom glasovnom inventaru srpskog jezika. Mehanizmi adaptacije konsonanata nešto su kompleksniji budući da je konsonantski inventar srpskog jezika raznovrstan i bogat. Jasan dominantni supstitit dentalnog frikativa /ð/ je takođe dentalni glas koji se artikuliše kao ploziv – /d/. Što se tiče druge dentalne foneme /θ/, naša analiza ukazuje na neočekivani dominantni supstitit /f/, koji je usmeno-zubni frikativ. Ovaj glas je artikulatorno i perceptivno bliži dentalnom frikativu /θ/, te je ovakav supstitit podesniji od dentalnog ploziva /t/. I na kraju, očekivano, labijalno-velarno /w/ transjezički se najčešće realizuje kao /v/ sa kojim deli labijalnost kao artikulatornu komponentu.

Ispitivanjem percepcije jednog broja reči koji sadrže foneme koje nisu deo inventara srpskog jezika nastojali smo da ukažemo na tendencije koje se javljaju u procesu prilagođavanja novih glasova kod jednog broja mlađih govornika srpskog jezika, i to isključivo na osnovu akustičkog utiska. Primena rezultata percepcije na proces pozajmljivanja iz engleskog jezika bila bi moguća ako bi se određena pozajmljenica adaptirala isključivo na osnovu izgovora modela, što nije uvek slučaj. Model za adaptaciju koji navodi *Pravopis srpskoga jezika*, koji je preuzet od Prčića (2004; 2018) zasniva se na načelu da se koriste „kombinacija izgovorenog i napisanog izgovornog oblika imena” (Pešikan i dr., 2020: 187), a takav pristup sasvim je opravdan s obzirom na veliki broj starijih pozajmljenica iz engleskog jezika. Težnja da se uspostave jednoznačna pravila i da jedan glas u L1 ima samo jedan supstitit nije realistična, budući da se moraju uzeti u obzir i drugi jezički i vanjezički faktori (fonetsko okruženje, analogija i sl). Analiza oblika u ovom

radu pokazala je da se može govoriti o osnovnim tendencijama zamene, ali ne i o apsolutnim i stabilnim rešenjima. Potrebno je ispitati više oblika u više fonetskih okruženja i izložiti ispitanike različitim eksperimentatorima kako bi se rezultati ovog istraživanja potvrdili, proširili i kako bi se dalje obogatila saznanja o percepciji glasova koji ne pripadaju fonetskom inventaru srpskog jezika.

Literatura

- Čubrović, B. (2016). *Acoustic Investigations of Serbian and American English Vowel Inventories*. Belgrade: Faculty of Philology.
- Filipović, R. (1978). Tipovi transfonemizacije u jezicima u kontaktu. *Filologija*, 8, 99–106.
- Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU/Školska knjiga.
- Hansen Edwards, J. G. (2023). *The Sounds of English Around the World: An Introduction to Phonetics and Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ignjačević, A. (2006). *Engleski jezik u Srbiji*. Beograd: Čigoja.
- Maddieson, I. (2005). Presence of Uncommon Consonants. In M. Haspelmath, M. S. Dryer, D. Gil, B. Comrie (Eds.), *The World Atlas of Language Structures* (pp. 82–85). Oxford: Oxford University Press.
- Petrov, A. (2015). *Klasifikacija i formalna adaptacija anglicizama u srpskom i češkom jeziku u modnom diskursu* (neobjavljena doktorska disertacija). Masarykova Univerzita, Brno.
- Pešikan, M., Jerković J., Pižurica, M. (2020). *Pravopis srpskoga jezika*. Treće izdanje. Novi Sad: Matica srpska.
- Prčić, T. (2004). *Englesko-srpski rečnik geografskih imena*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2018). *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*. Novi Sad: Prometej.
- Prčić, T. Dražić, J., Milić, M. M., Ajdžanović, M., Filipović Kovačević, S., Panić Kavgić, O., Stepanov, S. (2021). *Srpski rečnik novijih anglicizama*. Prvo, elektronsko izdanje. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Sočanac, L. (1996). Fonološka adaptacija anglicizama u talijanskom jeziku: fonemska redistribucija. *Suvremena Lingvistika*, 41/42, 571–581.
- Wells, J. C. (2008). *Longman Pronunciation Dictionary*. Third Edition. Harlow, UK: Pearson.
- Yavaş, M. (2011). *Applied English Phonology*, 2nd edition. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.
- Zenner, E., Speelman, D., Geeraerts, D. (2015). A sociolinguistic analysis of borrowing in weak contact situations: English loanwords and phrases in expressive utterances in a Dutch reality TV show. *International Journal of Bilingualism*, 19(3), 333–346. <https://doi.org/10.1177/1367006914521699>

Nenad M. Tomović
Biljana B. Čubrović

Summary

THE PERCEPTION OF ENGLISH PHONEMES AMONG SERBIAN L1 SPEAKERS

This paper reports on the results of a study on the perception of phonemes /ə/, /ɜ:/, /æ/, /w/, /ð/, and /θ/ by Serbian L1 speakers. These phonemes are not part of the phonemic inventory of Serbian, but tend to be substituted with Serbian phonemes in the process of adaptation of anglicisms and proper names from English. To investigate their perception, we conducted a study with 80 Serbian speakers who were exposed to stimuli in the form of nonce words that contained phonemes not present in their L1. Participants were instructed to write down what they heard using only Serbian graphemes. The results showed that the English vowels /ə/ and initial /ɜ:/ were mainly substituted with Serbian /a/ or to a smaller extent with /e/, while /æ/ was mostly recorded as /e/. The English consonants /w/ and /ð/ were mainly substituted with Serbian /v/ and /d/ respectively, whereas /θ/ was most often recorded as /f/, contrary to expectations. These results, along with their detailed presentation and analysis, indicate that the substitution of English phonemes that have no equivalent in Serbian cannot be reduced to a principle where English phoneme X is always substituted with phoneme Y; rather, the relationship between the phonemes of the two languages is much more complex, but L1 speakers of Serbian always lean on a degree of articulatory similarities between the speech sound they heard and one that is part and parcel of their L1 phonemic inventory.

Key words:

phoneme perception, phonemic inventory, phoneme substitution, English, Serbian